

De hoge cultuur triomfeert

Kees Vuyk

In beschouwingen over de verschuivingen die – het is onmiskenbaar – opgetreden zijn in de verhouding tussen hoge en lage cultuur, wordt gewoonlijk de hoge cultuur in de defensieve positie geplaatst. Zij wordt bedreigd en moet zich verdedigen. Dat laatste lukt haar slecht. Dus heeft de lage cultuur vrij spel. Echter, hoe terecht is deze zienswijze? Is de hoge cultuur in deze geschiedenis inderdaad het slachtoffer? Ik wil het tegenovergestelde beweren. Wat we nu meemaken, is het teken van de triomf van de hoge cultuur. In de afgelopen decennia hebben de centrale waarden van de moderne kunst – die ik beschouw als de kern van de hoge cultuur – zich breed door de samenleving verspreid. De huidige massacultuur realiseert de verlangens en idealen die de kunsten sinds de romantiek hebben ontdekt en gekoesterd.

Mijn eerste argument is het enorme belang dat schoonheid heeft gekregen. ‘Schoonheid, uw wil geschiede, kome uw heerschappij’, dichtte ruim een eeuw geleden Nederlands meest romantische dichter Willem Kloos. Nog een eeuw eerder zeiden Duitse denkers het diepzinniger: ‘De hoogste act van de rede... is een esthetische.’ Welnu, wie wil ontkennen dat de heerschappij van de schoonheid is gekomen? Hij krijgt zelfs al de trekken van een dictatuur, compleet met terreur. *Make me beautiful*, de titel van een populair televisieprogramma, drukt geen vraag uit, maar een eis! Van een verheven ideaal is schoonheid een bestaansvoorwaarde geworden. Niet alleen individuen, maar ook dingen, en zelfs ideeën en instellingen hebben schoonheid nodig om niet aan de aandacht te ontsnappen en mee te kunnen doen in het maatschappelijk spel. Alles draait om het uiterlijk, zelfs in de harde wereld van het geld. Design is een motor geworden van de economie. Waar technische vernieuwingen zeldzaam geworden zijn, zorgt een nieuw, aantrekkelijk uiterlijk voor economische dynamiek.

Men zal tegenwerpen dat de hedendaagse wereld van glamour en design weinig te maken heeft met wat de romantische kunstenaars voor ogen stond toen zij de schoonheid predikten. Het uiterlijk, nu zo op de voorgrond, was voor hen van ondergeschikt belang. Zij verzetten zich veeleer tegen een cultuur waarin de kunsten vooral ‘schone kunsten’ waren. Schoonheid stond voor de romantici voor genie, creativiteit, innerlijke autonomie, het vermogen tot zelfbeschikking. Dat is wat de kunsten de afgelopen eeuwen nagestreefd hebben. In dit streven is de schone vorm geleidelijk uit het zicht verdwenen. De moderne kunsten zijn allang geen schone kunsten meer. (Dat is een belangrijke reden dat de hoge cultuur nog maar weinig aantrekkingskracht heeft.)

Kees Vuyk

is filosoof, psycholoog en directeur
van het Theater Instituut Nederland

Ik ontken niet dat dit een goede beschrijving is van wat er in de westerse samenleving met het schoonheidsideaal is gebeurd. Maar deze geschiedenis gaat verder. Hetzelfde lot dat de schoonheid onderging, is in meer recente tijd ten deel gevallen aan de innerlijke idealen waarvan de schoonheid volgens de romantici het symbool was. Aan het eind van de twintigste eeuw zijn autonomie en zelfbeschikking – althans in de westerse staten – algemene verworvenheden geworden. En daarmee zijn ze, zoals eerder de schoonheid, gebanaliseerd. Net als de schoonheid verliezen deze idealen op massaschaal hun glans. Al die autonome zelfbeschikkingszitters zitten elkaar tegenwoordig soms behoorlijk in de weg. Ronduit teleurstellend is dat wat mensen willen met hun vrijheid weinig origineel is. Het blijken niet de complexe producten van de hoge cultuur te zijn, waarnaar hun diepste verlangen uitgaat. De meeste mensen zijn heel tevreden met de pseudo-producten van de vermaaksindustrie. En ook overigens wordt aan hun behoefte aan creativiteit ruimschoots voldaan door dat wat de reclame voorziet van de stickers ‘vernieuwd’ en ‘actueel’. Vernieuwing geldt in kringen van het kunstbeleid nog altijd als een belangrijk criterium voor kwaliteit. Maar wat voor nieuws heeft de kunst nog te bieden in een wereld die door de commercie – waaronder de cultuurindustrie – in een permanente staat van verandering wordt gehouden?

Ik geloof in de kunst. Ik denk dat zij een onmisbare kracht is in elke samenleving. Kunst kan de wereld veranderen. De geschiedenis die ik hierboven aangeduid heb, getuigt daarvan. Maar niet alles wat de kunst voortbrengt, is goed. Ook dat leert deze geschiedenis. De kracht van de kunst ligt in de verbeelding. Op het moment dat die verbeelding realiteit wordt, gebeuren er zaken die de kunst niet in de hand heeft. Als hoge culturele idealen afdalen naar het dagelijks leven, worden ze onvermijde-

lijk gecorrumpeerd. Hoe moet de kunst daarop reageren? We zien nu dat delen van de hoge cultuur vasthouden aan de oorspronkelijke romantische idealen, maar deze, in reactie op de banalisering ervan, steeds exclusiever presenteren. Zo komt de hoge cultuur in een reservaat terecht, een zelfgekozen reservaat, waarbuiten niemand haar nog serieus neemt. Een andere reactie is nodig. Eén die allereerst de successen claimt. Zoals ik hierboven gedaan heb. En vervolgens ook kritisch durft te zijn over wat door eigen toedoen tot stand is gebracht. Dan ontstaat ruimte voor een kunst die nieuwe idealen ontsluit, passend bij de wereld van nu, waarin de oude idealen platgetreden zijn.

Ook in onze door vernieuwing gedreven, geësthetiseerde massacultuur is de verbeelding van de kunst nodig om wegen naar de toekomst te wijzen. Niet meer de verbeelding van vrijheid en schoonheid. Welke beelden zijn dan wel nodig? Voor het antwoord op die vraag, daarvoor hebben we kunst nodig.